

Iratzederren funtsezko poesia

Patxi EZKIAGA

Iratzederren poesia aztertzean badira zenbait kontzeptu hasiera batetik ongi jaso beharrekoak bere lanaren nondik norakoa ulertu nahi bada. Gaur gure ustez funtsezkoenak direnak bakarrik aztertuko ditugu, bere poesiaren ardatzik nagusienaren inguruan koka daitezkeenak: iratzeder, gauza guztien gaineratik, traszendentziaren poeta baita. Jainkoari, herri baten, Euskal herriaren, koordinatu erreferentzialetan emandako gizona; iratzeder poeta erlijjoso euskalduna.

Iratzeder traszendentziaren poeta

Ez dut uste horretaz inolako zalantzarik egon daitekeenik. Berak honelaxe ikusten du bere zeregina, poeta gisa:

*Ez naiz, ez naiz poeta
Dena hitz eder eta petenta.
Ez naiz, ez naiz poeta;
Bainan Jainkoak nitan
Hats egin eta
Banintz, oi baintz profeta!
(J.H. or 519)*

Hori definitu ahal izateko badira **zenbait kontzeptu definigarri**.

a) *Behin-behinekotasuna*

— Iragankortasuna da, denboraren horizontea, bukatu gabea, osa-

tu gabea. Eta, sortze prozesuan dagoenez, behin-behinekotasuna etengabeko **exodoa** da, **erromesaldia**.

Honela dio **Pindar eta Lano** liburuan:

... *Jainkoak berak deiturik
guziak utziz hegaldatu naiz sort-herri urdin hartarik...* (or 176)

Edo modu askoz iradokikorragoan oraindik **Jaunaren Hegalako** poema batean

*Itsaso, mendi, begi, bihotzen
Zirimoletan igerika,
Ibilki nintzen bila-bilatzen:
Ametz nukena noiz besarka.* (or 553)

Iratzederrek bat egiten du Rilkeren pentsakerarekin, heriotzeko ordua gure orduen arteko ordu bat besterik ez dela, bereziena izan daitekeen arren. Gure izaerak etengabeko aldaketak pairatzen ditu eta atzean uzten ditu aldaketa horiek bizitzak aurrera egin ahala eta aldaketa hauetan azkenera iristen garenean elkarri agur esan beharrean gauden bezalaxe, utzi beharko genioke uneoro elkarri joaten, batak bestea lotu ordez.

b) Poesia

- Poesia **sinboloa** da, **itzala**, **tximista**, **ahots isila**, paradoxaren eta Ezerezaren **bipolaritatearen eritimoa**. Poesiak gogaltasunetik salbatu behar gaitu, hori baita malenkonia modernoan datzan dilemaren arrazoietakoa bat: ilustrazioak gauzak gero eta ulergarriagoak zirela saldu zigun eta Demokratismoak, berriz, gero eta eskuragarriagoak direla. Ez batak ez besteak ezin izan digute ezkutatu den-dena izanda, den-dena interpreta daitekeela sinetsi ondorengo gabezia sentsazioa. Azken batez, Iratzederrek ere badu halako ukitu erromantikoa –handi samarra esango genuke-eta oso da gabezia horrekiko sentibera: antzeman egiten du argibide ustez behin-betikoen azpian datzan misterioa, gauzen munduaren gainean metatzen dena, izanda ere ezin daitekeen gabeziaren gainekoa. Poesiak ez du esaten, adierazi egiten du misterioa eta, bete-beterik dago behin-behinekotasunean, bere hegalez jainkotasunaren ertzak ukitzen dituen arren, ezin baltitu antzeman. Poesia **exodo kanta** da, **itzulera oihua**.

Iratzederrek oihartzun bibliko handiko eskalearen figura alegorikoaren bitartez adieraziko digu:

Jainkoak barnez barne

Guziak badazki;

Ez du nahi halere

Bortxatuz ideki.

Eskale baten pare

Atean lañoki,

Bera zabaldu arte

Da gaupez egoiki. (J.H. or 549)

Azken batez, zera esan nahi digu, arimak beti duela esparru bat inork ezin eskura dezakeena. Eta esparru horrek "barrura" egiten duela, eta zenbat eta handiagoa izan kanpoko presioa, orduan eta bortizkiago egiten dutela arimaren mugek barrualdera.

Edo **Bere neurriak** poeman:

Ahalak baino urrunago

Badabil karraskan aintzina

Eta bet-betan hortxet dago

Ezindu eta hil etzana. (or. 558)

Eta hala behar du izan, zeren den-dena uniformearen denean ez baitago gogaltasunari eta akidurari lhes egiteko modurik.

c) **Ezereza**

- Ez da eta ez denari buruz ezin da hitz egin.
- Hala ere, ezin dugu ukatu gure barruan **presentzia-ausentzia** misterioitsua daramagula, etengabe **deserrotzea, zalantza eta nahasmena** sortarazten diguna.

Orduan, barruko tristezia ikustezin hori minbizi baten modura hedatzen da. Eta presentziaren kontsolamendua hartu izanaz ohar-tzen ez bagara, edozelari momentuan, gutxien espero dugunean, leherketa izugarri baten indarrez joko gaitu ausentziak

Zure ustez zu zinen zu

Jainkoaren Makila;

Eta orain badakizu

Xahartu eta deus ez zarela. (J.H. or 501)

Zer da espazioa, zer denbora? Ba al dago denborarik eza, espaziorik eza? Iratzederren ustez, hori denok egin behar dugun galdera da, horri sorbalda emanda bizitzea nortasunaren burutze negatiboa baillitzateke. Galderarik egiten ez duenak besteek baino nabarmenago ikusten du nola joaten zaion denbora, inork baino modu samina-goan ikusten ditu eskuratu ez dituen aukerak. Denboraren poderioz hustutzen doa. Horregatik, galdera horiek egiten ez dituenak negatibozko erliebe baten modura bizl du bere nortasuna, kamafeo baten antzera.

Iratzederrek hodeiak jartzen dizkigu gure bizitzaren norantza ezezagunaren sinbolo gisa.

Zer zolan emeki emeki

Zenbat hedoi ibilki ibilki...

Morat goazin nork daki, nork daki? (J.H. or 534)

- Ezerezak gure mundu razionaletik ateratzen gaitu, beste mundu baten ertzetara eramaten, **Zeru Menditik** liburuan dioen bezala:

Noiz othe nauzu osoki

Mundukeriz hustuko?

Eta noiz bero beroki goi argiz zoratuko? (or. 142)

Era antzekoan egiten zuen Montesquieuk gogoeta bera. "Eguzkeri, behin eta berriz pentsatzen dut sakoneko isiltasun honi buruz, nire mina eta nire barru-barruko malenkonia areagotzen dituen nire bakardadeaz."

- Ezereza, **hastapeneko tokia** bezala, poeta ororen, mistiko ororen oinarritzko esperientzia da, atzeman ezineko horizonteetara eramaten gaituelako. Iratzederrek paregabeko Indarrez aitortzen digu:

Hire pean hortxet zagok aspaldian gizona,

Lan, min, amets eta guduz kraskaturik etzana.

Lur barnean urtu zaiok itxurekin izena..(J.H. or 531)

Hilkor den ororen hauskortasunez ohartzeko guregan ezin baitugu ilusio handiegirik egin gure baitan. Eta horretarako ez dugu historiaren filosofiak eskain diezagukeen ikuspegi handiosik behar. Hori uste dut Iratzederrek, topaketa frustratu bat, haur baten edertasunak sortarazten digun zirrararen nahikoa dugula ohartzeko zein ez segu-

rua den, gure bizitzak, betirako ballira bezala, antolatzeko erabiltzen dugun oinarria.

+ **NOLA BIZI DITU GIZAKIAK ezereza, behin-behinekotasuna eta poesia?**

- Gizakiari dagokio heriotzaren, mugaziaren kontzientzia eta, une berean, zeruertz infinitu, ireki baten Intuizioa dagokio, betetasu-nean bizituriko bizitza. Boteretsua da oso poetak hori adierazteko erabiltzen duen iruditeria:

*Deslotzen zaizkit hezur guziak, urtzen ari zait gorphutza;
Eta, ezkoa balitz bezala, chorta chortaka
Hertzetaratzen bihotza...
Indarrak joanak, mihia idor,
Hil-erhautsean urturik natza. (Z.M. or 103)*

Azken batez, Kleistek zioena: "gizon adieraztezina naiz", Iratzederren hitzetan.

Edo **Jaunaren Hegala** liburuko **Eta nundik hezi** poemari:

*Gogor dagon bihotza
Nola kraskarazi?
Itsutuaren eza
Argiz nundik hazi?
Zabal dezaken hitza
Nola sar-arazi? (or. 548)*

- Gizakiak **osotasuna eta ezereza** pentsatzen ditu. **Osotasunaren** bila diharduenean **ezerezaren** itzalarekin topo egiten du eta beldurrak eragiten dio. Ez da posible ez bata ez bestea pentsatzea, baina hauteman egiten ditugu. **Hautemate** hori dago materiaren iragankortasunaren eta traszendentzia-irritsaren ulermenaren sustraletan. Honela dio **Uhaineri Nausi** liburuan:

*Ostoak histen, adarrak hiltzen
Ari zaizkion haitzari
Bizi dadien, berpitz dadien,
Ez etor, otoil Dantzari.
Sineste-garrak behar zaizkio
Erro barnetan ixuri:*

Saindu berriak behar ditu bai

Oraiko Eskual Herriak. (or. 82)

Existentzia atzemateko ezintasun-sentipenak gizateria hartzen duenean, beldurraren mende gelditzen gara. Orduan presazko lhesaldia izaten dugu gure erreakziorik arruntena. Destinatik itzurian joatea. Haatik, ezin dugu aurretik erabaki zein izango den helmuga: existentzia mehatxulariari ihes egiten diogunean, gure indarra beste laguntzarik ez dugula izango konturatzen gara; eta gure bihotzaren baitan bakea aurkitu aurretik, gure asmoen etxea gainera erortzen zaigu. Olerkari donibandarrak behin eta berriz kantatu duen bizitza-esperientzia da, funtsezkoa.

— **Osootasunaren eta ezerezaren intuizio esentzialean** egiten dute bat erlijiosotasunak eta poesiak, biak baitaude gure bizitzaren sustraletan. Horrek zer suposatzen du?

a) Denborak eta espazioak jarri nahi dizkiguten mugetatik haratago joan nahi izatea, misterioaren hatsa iragazten duen artesía arakatzea, besteak beste, gu guztion salbamen esperantza olhukatzeke:

*Azken goiz hartan, zelai mendi hauk bilakaturik hil-herri,
Jautsiko dire, dena iduzki, hezur erhautsen pizgarri,
Irrin zin eta irrintzinaka eskual lurpeko hileri;
Pitz gaiten eta airez aire joan, hek zerurat aintzindari...*

(Z.M. or 150)

Hauxe izan liteke gure kultura europarraren punturik sentibere-netakoa. Banakotasun edo indibidualitatea guk ulertzen dugun modura garatzeak askatasuna suposatzen du: ustez, bederen, hesi metafisikoetatik, gizakion "atzetik" dauden botereetatik askatzea. Askatasunak, ordea, badu bere prezioa, eta prezio hori **adierazte zintasuna** da. Arrazola oso da sinplea: ezin dugu infinitutasuna adierazi edo imajinatu mugatua bihurtu gabe; era berean, norberaren askatasuna eta kanpoko hesiak proportzio zuzenean hazten dira.

Iratzederrek maixuki islatu du intuizio hori.

b) Egiptioarrek bezala, ezerezaren beldur garelara eta gure **erai-kuntzen** bitartez salatzen garelara urruntzen ezerezaren, herlotzaren horizontea. Honek esan nahi du gizaki ezagutzallea eta ezagutu behar duena bereiztezinak direla. Hau da, ez gara inoiz

kanpoko errealtatearekin lotuko baldin eta erralitate horren arduradun egiten ez bagara. Nik uste dut, bere poesiako zenbait momentutan Iratzeder Fichteren filosofiarekin jolasean bezala ari dela. Filosofari alemandarrak berdin-berdin jotzen zituen izatea eta ekitea eta, horregatixe, errealtatea ez zuen ikusten konkistatu beharreko zerbait bezala, gizakiok sortu behar dugun zerbait bezala baizik. Honen arabera, posibilitatea errealtatea bezin inportantea izango litzateke eta gu ez ginateke, besterik gabe, mundua onartzeko jaioko, gure mundu propioa sortzeko baizik, eman zaiguna eta sortu duguna bereizi ezineko batasunean baitaude.

Rig-Vedako kreakuntzaren gorazarrea, gizakiak berea izanik, ezin atzemana kantatu nahiaren lekuko ederra da. Bertan aparteko harmonian agertzen dira **ezereza, behin-behinekotasuna eta poesia**.

"Kreakuntza sortu zenean, agian bakar-bakarrik sortu zen, agian ez; hori zeru-goienetik begiratzen duenak bakarrik jakin dezake edo, agian, ezta berak ere".

c) Tradizio judu-kristauan, Genesis liburuaren hasieran ez da **ezereza** hitz egiten, lurrean nagusitzen ziren **kaosaz** eta **ilunbeaz** baizik, Ezerezaren eta Osotasunaren arteko tentsio misterioetsuaren adierazpen poetikoa.

San Joanen ebanjelioaren sarreran egilea gorazarre batez baliatzen da Hitzaren aitortpena egiteko. *"Gauza guztiak beronen bidez egin ziren, eta egindakotik ezer ez da berau gabe egiten. Hitzarengan zegoen bizia eta bizia gizakien argia zen; argi honek ilunbetan egiten du argi, baina ilunbeek ez zuten onartu"*. Hitz hori haragi egingo da eta gure artean biziko; hots, behin-behinekotasun egingo da, Jainkotasunaren sabela utzi gabe.

d) Ez dago kultura bakar bat ere hiru kontzeptu hauen batasuna azpimarratuko ez duenik: Ezereza, Behin-behinekotasuna eta Poesia. Novalisek modu ederrean adierazi zuen: "Edonon absolutuaren bila gabilta eta gauzak baino ez ditugu aurkitzen".

Honek guztiak zenbait seinale oso garbiak utzi ditu Iratzederren poetikan. Besteak beste:

a) Hutsalari, pobreaki, kontatzen ez duenari begira bizitzea, bertan aurkitu ahal izateko Osotasuna, Izatea, Edertasuna, Misterioa. Iratzederrek puntu hau ukitzen duenean, gizakiak unibertsoan

duen tokiarri buruzko gogoeta egiten du. Ez da gogoeta batere samurra. Iratzederrek behin eta berriz azpimarratzen du ezin dugula etsi eta ezin dugula bizitzaren helmuga oraingo errealtatearen baldintzak onartzera murriztu. Hori handi-mandien jokabideetara makurtzea izango litzateke, Iratzeder erlijiosoaren sinesmenik sakonenaren kontrako zerbait. Beraz, gizon-emakumeok sorturiko baloreak betiraundekoak ez badira, irrigarria deritzo bizitzaren azken xedea egokitze jardunean jartzea. Adierazpen ugari ekar genezake honi buruz. Bi baino ez ditugu alpatuko. Honela iradokitzen digu gizateriaren egiazko neurria:

Ainitz jaun handi dut ikusten:

Heiek mintzaldi, nik izerdi.

Bakotxaz nago: ez ote den

Amaren ume, ume handi... (J.H. or 479)

Eta obra bereko Hortzetan poeman, Iratzederren irudirik gordinenetako baten bidez:

Hortzetan sentitzen dut

Nigarren kiretsa:

Hertzetarat zait jausten

Hil amaren hutsa... (or. 516)

- b) Adi egote hori ezinbestekoa da gauza guztiak izan ere, begirunez, poztasunez, destinoa eta esanahia emateko ahalmenez bizitzen direnean bakarrik baitira. Hortik kanpo ez dute existentziarik. Kontzeptu guztiz erromantikoa da. Badakigu poeta erromantiko handiak gazte hil zirela. Iratzederrek urte asko ditu, baina, uste dut, kontzeptuotan behintzat, bat datozela. Badakite gizon-emakumeok mugatua bezainbat daukagula mugarik gabea. Erromantikoak hil ziren ezin izan zituztelako bi termino hauek bateratu. Iratzederrek behin eta berriz errepikatzen du bere poesian, batik bat aberriarekin loturiko poemetan, banakotasunak, norberaren bizitzak, singularra, bakarra delako, bereberezko izaera daukala, bere-berezko egia, behin-betikoa, ezeztazina. Nahikoa genuke Txiki eta Otaegi hil zituzten egunean Otaegiren amari idatzitako poema ikaragarria irakurtzea. Hori horrela dela adierazteko eskaintzen digu, ere, hil-harriaren sinbolo hain biblikoa:

*Ez dik nehoiz amor eman, hilik ere gorputza.
 Harri xutaz, gora zioz sekulako ezetza:
 Haren poza, hauts-errautsak geroak pitz baletzal
 Ez dik nehoiz amor eman, hilik ere porputza.
 Ezarri naik berak xutik,
 Amor eman ez baitik. (J.H. or 532)*

- c) Bizitza lorea bezalakoa da, loretu eta ihartu egiten da.

*"Gizaki oro belarraren pareko da,
 landako lorea bezain sendo:
 ihartzen da belarra, zimeltzen lorea,
 Jaunak haizeari joaraztean.
 Bai, belarraren pareko da gizateria:
 Ihartzen da belarra, zimeltzen lorea;
 Gure Jainkoaren hitzak, ordea,
 Betiko dirau" (Isaias 40, 6-8)*

- d) Bizi gaituen heriotzak oihu egiten digu. Ez dago zalantzarik Iratze-derrek gai hau erabiltzen duenean, gogoan dituela XX. Mendea-
 ren lehen erdian gertatu diren bi prozesu antagoniko, heriotza-
 rekin zer ikusirik dutenak. Alde batetik, filosofia berreskuratu
 egin du heriotza arazo eta eginkizun gisa; bestetik, gizarteak
 egotzi nahi izan du gertakari eta mehatxu bezala. Bi Mundu
 Gerretako esperientzia masibo eta kontinentalek bultzatu egin
 zuten filosofia gizon-emakumeak heriotzarekin eta heriotzak bi-
 zitzarekin duen zerikusia aztertzer. Mugazia, hilkortasuna, larri-
 mina, egitasmoa, esperantza, mendea-erdialdiko filosofia-
 rentzat aztergai bihurtuko dira; poesiarentzat, inspiraziorako
 iturri.

Iratzederrengan ikus daitekeen bezala, gizakia bizitzarako den
 arren, ezin daiteke uka heriotzean dagoela, Heideggeren formulazioa
 erabiliz. Zera esan nahi du: gizon-emakumea bere heriotzaz dakien
 izakia denez, zentzurik zorrotzenez, bera bakarrik hil daitekeela.
 Heriotzaz ez dakien animalia ezeztatu egingo litzateke. Uste dut
 bereizketa hau nahiko garbi agertzen dela Iratzederren poesian.

Haatik, ez da hori bakarrik. Iratzeder Jainkoak harekin duen
 harremanean oinarriturik mintzatzen da heriotzaz. Hau da, Jainkoa-
 ren krekuntzari buruz idazten du, zer-nolakoa den gizakiaren hasta-
 penetako harremana bizitzarekin eta heriotzarekin (kosmologia); eta

zer-nolakoa den gizon-emakumeak Jainkoarekin eta sortutako munduarekin duen askatasunezko harremana (antropologia). Baina, Iratzederrek garbi adierazten duen bezala, gizon-emakume biziaren eta hilaren Jainko sortzaile, adiskidetzaille eta glorifikatzailea da heriotzaz kristau estilora hitz egiteko giltzarria eman behar diguna.

Iratzederren poesiak ez du Jainkoa nor edo zer den, gizakia nor edo zer den bakarrik galdetzen; ni Jainkoarentzat nor naizen galdetzen du batik bat, Jainkoa nor den niretzat, zein izango den nire geroa, nola bizi dudan heriotza bizitzan, nola bizi ahal izango dudan bizitza heriotzan eta nola den Jainkoa nire hurkoaren eta kreakuntza osoaren salbatzaile, san Paulok zioenaren arabera: "*Badakigu, izan ere, izadi osoa erdiminetan intzirika dagoela orain arte. Eta hura ezezik, geu ere bai; Izpiritua lehen dohaintzat hartu dugunok intzirika gaude geure barruan, Jainkoak noiz askatuko eta bere seme-alaba noiz egingo gaituen zain*".

Iratzederren poesian ikusten da, sufritzen duenean gizon-emakumeari kosta egiten zaiola mundua modu zeharo objektiboan ikustea, distantziak bakarrik eman diezaguen perspektiban. Batzuetan "egjarik ezak" gure barrura murgiltzera eramaten gaitu, ihesbide baten bila. Halakoetan, barruz kanpo dagoen trikuaren antza hartzen dugu: kanpoko aldera haragi hutsa, nerbloak ezin sentiberago; eta hortz-arantzak barrualdera. Iratzederrek oraingo honetan Ezekiel Igarlearen ametsa erabiltzen du, hezur lehoren berbizitze ametsa, gure izaera erori eta ilunaren sinbolo. Gutxienez bitan irakurri dut sinbolo hau eta eta ez dirudi gauza oso normala Iratzederrek sinbolo bera bitan erabiltzea, benetako garrantzia eman nahi ez badio bederen, hain da aberatsa bere sinbologia. Bere poetikaren gallurra jotzen duen Zokorri poeman eskaintzen digu. Honela dio:

*Hauts, erhauts, hezur ez da gelditzen, ez da ikusten bertzerik.
Ai, bainan sarri itsaspe, lurpe eta ilhunbe hoitarik
Denak uhainka jinen zaizkitzu, goi-deihadarrak pizturik...
(or 127), edo Jaunaren Hegala* liburuko Hori bakarrik poeman:

*Bortxarik gabe bizitzeko da
Egina gizon-bihotza
Eta bortxazko lokarrietan,
Fedez husturik gabilta... (or 488)*

Eglazko fedea zalantza baitu bere berezko elikadura, Unamu-

nok zioen bezala. Hori bera esaten digu Iratzederrek, egiazko bizitzak heriotza duela elikagai eta horrela berriztatzen dela, unez unez, eten-gabeko sorkuntza eginda. Heriotzarik gabeko bizitza, etangabeko heriotza izango litzateke, harrizko atsedena. Hiltzen ez direnak ez dira bizitzen; ezta uneoro hiltzen ez direnak ere berehala bezpizteko.

- e) Paradoxa izugarria: Ez al da Jainkoaren haizea bera belarra ihartu eta lorea zimeltzen duena? Beraz, poetak ez gaitu galdera bakar batetik ere libratzen; ez digu erantzun bakar bat ere ematen. Baina, horizonte berri baterako bidean jartzen gaitu, inor ez baitago pozik bide ertzeko lorea soilik izatearekin. Horretarako gariaren eta pindarraren sinboloak erabiliko ditu, **Xorta-xortaka** poeman ikus dezakegunez:

*Xorta-xortaka naiz ni
Egun oroz hiltzen,
Lurperaino dertaman
Heriorat urtzen.
Pindar-pindarka naiz ni
Egun oroz pizten,
Zeruraino deraman
Bizitzerat sortzen. (J.H. or 528)*

Eta objektuek aurpegi bat, geruza bat baino gehiago dutenez, sufrimendua konpontzen da. Ikus ditzagun, alde batetik, objektuaren aurpegi ugariak, eta, bestetik, existentziaren izaera polifazetikoa. Iratzederrek berehala ateratzen du bere ondorioa: aurpegi asko dituenarekin era askotan erlazionatu behar da.

- f) Orduan, existentziara, argira eta edertasunera eramango gaituen begirada behar dugu, horrela, IZAN gaitezen. Honela kantatzen du **Pindar eta Lano** liburuko **Sototik** poeman, mozkorraldi mistikoak suposatzen duen maitearen ardoaren sublimazioa kantatuz, San Joan Gurutzekoaren estilorik aratzen:

*Banoa goiz guzietz zeruko satora
Hartarik begia pitz naiz beti athera.
Ai, Janpier, mozkor gaiten edanez Jaun hura
Jauzika eta Kantuz gateko zerura. (or. 76).*

Unibertsoan zehar bidaiatzearekin amets egiten dugu, Novalisek zioen bezala, baina Iratzederrek sarritan galdera bera egiten digu: ez

ote dago unibertsoa gure baitan? Ez ditugu ezagutzen gure izpiritua-
ren sakontasunak. Bide misteriotuak, ordea, barrura garamatza.
Beatirundea bere munduekin, iraganarekin eta etorkizunarekin, gure
barruan dago, ez beste inon. Kanpoko mundua ilunbeetako mundua
da eta bere itzalak botatzen ditu argiaren erreinuaren gainera.

Antzeko moduan adierazten digu hori bera **Ezinbertzez hiltzean**
poeman.

*Zenbatez gorago doan,
Merabilan ametsal
Zenbatez barnago dutan,
Bihotzean hutsal*

*Maitasun goseak jana
Goiz arrats naiz ibilki,
Neretzat egokiena
Nun eta noiz aurki. (J.H. or 552)*

- g) Etxea behar dugu, sua, berotasuna, aterbea, jαιο eta hazteko
ama baten sabela, dinamikoaren eta estetikoaren arteko har-
monian egotea. Iratzederrek modu hunkigarrian erabiltzen du
iratze ostoa Afrikan dagoen bitarteko urrutiko aberriaren irudi
nostalgiko gisa.

*Noiz agertuko zait berriz neri
Euskal-lurreko iratze ostorik
Haizean eta uripean dantzari,
Haizez hanpaturik, uriz mozkorturik
Mendi gainetan dantzari? (J.H. or 535)*

Kleistek beste hitz hauekin esaten zuen gauza bera:

*"Ezer gutxi izateak munduan bakarrik egiten du min;
mundutik kanpo ez du minik egiten."*

- h) Baina ez dago gure Ezereza beteko duen ezer. Iratzederren
poesiak ez du alboratzen giza egoeraren pobrezia. Badaki maita-
sunak berak ezin gaituela estalperik ezatik, bakardadetik, libratu
eta maitasunaren zuntzek beteekiko topaketaren harian jartzen
gaituenean, guban sinfonia kosmikoa jalo ordez, berriro jotzen
gaituela bakardade gaindiezinaren oihuak. Esperientzia hau giza-
diaren ondarea da eta ez dago ezereza dezakeen erlijiorik, ez

mistikarrik. 1975ko **Gaurko aldatzekin** poeman modu oso go-
rrian islatzen digu halako egoera. Ez da erraza iluntasunak sor
diezaguzen kezka indar handiagoz adieraztea.

*Gaurko aldatzekin
Mozkor gaituk mozkor,
Ez gehiago jakin
Zer garen edo nor.*

*Errak bainan errak:
Nungo edaritik
Hire bihotz-karrak
Su hartzen ote dik?*

*Gaurko aldatzekin
Mozkor gaituk mozkor,
Ez jakin zer egin:
Agur ala gogor.*

*Edari eta su
Ez dituk denak on:
Edanari kasu,
Buruz argi egon.*

*Gaurko aldatzekin
Mozkor gaituk mozkor,
Nahi eta ezin
Mende berria sor... (J.H. or 522)*

- i) Hor jartzen du Iratzederrek hurrengo urratserako oinarria. Or-
duan, norbaiten bila dihardugu, gure bakardade infinitua eta
gure aberri-irritsa jasoko dituen. Iratzederren poesian, hi-
lezkortasunaren esperientzia da, oso-osorik izan nahiaren irritsa,
Jainkoaren hazia arimaren barruan. Orduan, INOR hori hitz poe-
tiko bihurtzen da, NORBAIT horrenganako bidea markatzen due-
na. NORBAIT horrengan bizitzak erakutsi egiten digu bere poe-
siazko aurpegia, poesiazko ibilbidea eta bere azken destinoa:
Betetasun denarekiko komunioa. Berriz ere bihotzaren iluntasu-
na izango da gure olerkariarentzat Traszendentziaren delaren
momentu ezezaguna.

Bihotza zoin ilun

*Deitzen ninduzun;
Eta nik, tuntulun,
Ez zaitut entzun. (J.H. or 529)*

- j) Iratzederrek JESUKRISTO izenarekin bataiatzen du NORBAIT hori, beste izenik ere izan dezakeen arren jainkotasun haziak. Ez dago dudarik arlo honetan ia bere poesia osoa jar genezakeela. Aipu bat bakarrik egingo dugu, **Ez banaiz** poemarena.

*Ez banaiz, Jauna, Zu
Zer naiz ni?*

*Osoki nitzaitzu
Eskaini.*

*Ez banaiz dena Zu,
Zer naiz ni?*

*Jendek Zu zaituzte
Bilatzen;*

*Eta, nun emana
ez naizen,*

*Ni baizik ez dute
Aurkitzen.*

*Ez banaiz dena Zu,
Zer naiz ni? (J.H. or. 473)*

- k) Orduan, poesia tentsio baten adierazle bihurtzen da: alde bate-tik, gure erromes egoera dago, mugatua, miserablea; gure aintzazko destinorako, gure hilezkortasunerako bokazioa, beste-tik. Oreka lortzea da benetan zaila eta Iratzederrek askotan eskaintzen dizkigu porrotaren adibideak bere poemetan. Batzuetan badirudi sentimentalismoa dela horren aurreko erreak-zioa, baina ez sentiberatasun gaiso bat, baizik hitzak duen esa-nahi filosofikoarekin lotua. Sentimentalismo hori nortasun ma-lenkoniatsuaren gozamina da, isolamenduak sortarazten duen autojustifikazioa, pertsona barrura begira bizi beharrean au-rrkitzen denean. Desilurapen horren motiboen azterketan has-ten denean, badirudi Iratzederrek industrializazioa eta sekulari-zazioa lotzen dituela Euskal Herria **arcadia** imajinatu batetik aldendu balute bezala. Honela dio burdina eta dirua horren guz-tiaren irudi gisa ikusten dituen **Geroko gizonak** poeman.

Molda ditzala Jaunak
 Geroko gizonak,
 Gaurko bihotzen minak
 Ixilik erainak. (J.H. orr 521)

Edo **Bihotzean nork ez du** poemaren ahapaldietan, izugarrizko malenkoniaz.

Ametsetan zaukana
 Nork ez duke galdu?
 Ez da nehoiz mundua
 Nahi dugun mundu. (J.H. or 559)

Iratzederrek ez digu askotan eskaini posmodernitateari dion iritzia, baina, nire ustez, soberan dira adierazgarriak aurreko bertsoak, besterik gabe, ez baita gure gaurko xedea arlo hori aztertzea.

- l) Poesia, Misteriorako bideaenez, behin-behinekoa da eta gure errealitate sakonenaren isla: INOR ezin daitekeela izan INO-RENTZAKO azken etxe absolutua. Orduan egingo du poesiak bere azken urratsa, "*Jainkoa guztietan guztia izango denean*", san Paulok korintotarrei esaten zien bezala. Poeta doninbandarrak ote-sua erabiliko du gure hilezkortasunaren sinbolo modura.

Ote-suko pindarra
 Zeruan izarra:
 Gure gorputz hilkorra
 Zerutu beharra. (J.H. or 523)

Urrats erabakior eta salbagarri horri kontrajarrita, esango genuke, Walter Benjaminen hitzak erabiltzeko, eternitate tristeena lipar hutsarena izango litzatekeela. Orduan, hiru lirateke horretatik aska gaitzaketen jakitearen agintzari satanikoak, izugarri erakargarri zaizkigunak: askatasunaren dirdira debekuaren arakaketa; independentziaren dirdira jainkozaleen elkartean; infinitutasunaren dirdira gaitzaren leize hutsean. Iratzederrek poesia mistikoaren bitartez ihes egiten die hiru arriskuei. Batez ere, **Jaunaren hegala** liburuko poemak horrelako esperientzia erlijioso beteta daude. Baina ez da bitarteko bakarra.

Errealitate horretaz jabetu ondoren, berriz bizitzaren bideari, to-

paketari egin beharko diogunez, **ETIKA** ere bada beste lrtzenbide bat. Bere poesian garbi ikus daitekeen bezala, **gizona gizonarentzako ZERU** izango da gure poetak egiten duen kristau utopiaren interpretazioa .

... Ageriko da zoin den gizona
berdin-gabeko mundua,
zoin garen denak elgarren bete,
denak elgarren zerua. (J.H. or 560)

Egiazko poesia ez baita, lrtzederrentzat, azterketa bat, ikasketa bat, **itaunketa existentziala** baizik, **harridura** forma bat, edo, Socratesen hitzak erabiltzearen, **heriotzarako prestakuntza**.

Iratzederren funtsezko poesia

Iratzederren poesia aztertzean badira zenbait kontzeptu hasieratik ongi jaso beharrekoak, bere lanaren nondik norakoa ulertu nahi bada.

Kontzeptu horiek dira lrtzeder **transzendentziaren poeta** egiten dutenak.

a) Zenbait kontzeptu definigarri

— Behin-behinekotasuna

- Ideia honek adierazten duen **iragankortasuna** da lehenengo oinarria; denboraren horizontea, bukatu gabea, osatu gabea.
- Eta, **sortze-prozesuan** dagoenez, behin-behinekotasuna eten-gabeko **exodoa** da, **erromesaldia**.

— Poesia

- Poesia **sinboloa** da, **itzala**, **tximista**, **ahots isila**, paradoxaren eta ezerezaren **bipolaritatearen erritmoa**. Poesiak ez du esaten, adierazi egiten du misterioa eta bete-beterik dago behin-behinekotasunean, bere hegalez **jainkotasunaren ertzak** ukitzen dituen arren, ezin baititu **atzeman**. Poesia **exodo** kanta da, **itzulera oihua**.

— Ezereza

- Ezereza ez da, eta ez denari buruz ezin da hitz egin.

- Hala ere, ezin dugú ukatu gure barruan **presentzia-ausentzia** misterioetsua daramagula, etengabe **deserrotzea**, **zalantza** eta **nahasmena** sortarazten diguna.
- Orduan, zer da **espazioa**? Zer da **denbora**? Ba al dago denborarik eza, espaziorik eza?
- Ezerezak gure mundu razionaletik ateratzen gaitu, beste mundu baten ertzetara eramaten.
- Ezereza, **hastapeneko tokia** denez, **poeta** ororen, **mistiko** ororen oinarritzko esperientzia da, atzeman ezineko horizonteetara bideratzen gaituelako.

b) *Nola bizi ditu gizakiak "Ezereza", "behin-behinekotasuna", "poesia"?*

- Gizakiari dagokio heriotzaren, mugaziaren kontzientzia eta, une berean, zeruertz infinitu, ireki baten intuizioa dagokio, **betetasunean** bizituriko bizitza.
- Gizakiak **Ezereza** eta **Osotasuna** pentsatzen ditu. Osotasunaren bila diharduenean, ezerezaren itzalarekin topo egiten du eta **beldurrak** eragiten dio. Bata nahiz bestea pentsatzea ezinezkoa denez, **hauteman** egiten ditugu. Hautemate hori dago materia-
ren iragankortasunaren eta traszendentzia-irritsaren ulermena-
ren sustraletan.
- Osotasunaren eta Ezerezaren **intuizio** esentzialean egiten dute bat **erlijiosotasunak** eta **poesiak**, biak ageri baitira, Iratzederren **kosmologian**, gure bizitzaren sustraletan. Honek zer suposatzen du?
 - a) Denborak eta espazioak jarri nahi dizkiguten mugetatik haratago joan nahi dugula, misterioaren hatsa iragazten duen artesia arakatu nahi dugula. Horra hor **gizakiaren** irritsik biziena, Iratzederren ustez.
 - b) Orduan, egipztzarrek eta beste herri askok bezala, ezerezari beldur diogunez, **erainkuntzen** bitartez, edonolakoak direla ere, salatzen gara urruntzen Ezerezaren, heriotzaren horizontea, materialki nahiz espiritualki ulertuta.
Rig-Vedako kreakuntzaren gorazarrea ezin atzemana kantatu nahiaren lekuko ederra da. Horregatik aztertzen dugu: bertan aparteko **harmonian** agertzen direlako, Iratzederren

obran bezalaxe, funtsezko hiru kontzeptuak: Ezereza, behin-behinekotasuna eta poesia.

- c) Iratzederri hurbilago zaion tradizio **judu-kristauan**, Genesis liburuaren hasieran ez da Ezerezaz hitz egiten, **kaosaz** eta **ilunbeaz** baizik, Ezerezaren eta Osotasunaren arteko tentsio misteriotsuaren adierazpen poetiko gisa.
- d) Ez dago kultura bakar bat ere, kontzeptu hauen batasuna azpimarratuko ez duena. Nahikoa dugu Iratzederren Afrika-ko poemak irakurtzea.

c) Ondorio gisako aztarnak

Honek guztiak zenbait seinale oso garbiak utzi ditu donibandarraren poetikan. Besteak beste, honako hauek aztertuko ditugu:

- Hutsalari, pobreaki, kontatzen ez duenari begira bizi beharra, bertan Osotasuna, Izatea, Edertasuna eta Misterioa aurkituko badira. Beraz, **konpromiso etikoa**.
- IZAN nahi badugu, adl egote hori ezinbestekoa da, gauza guztiak begirunez, poztasunez, destinoa eta esanahia emateko ahalmenez bizitzen garen neurrian bakarrik existitzen baitira. Hortik kanpo ez dira.
- Loretu eta ihartzen den **lorea** izan dalteke hori hobekien adierazten duen sinboloa, Biblian bederen, Iratzederrengan **iratzea**-ren forma hartuko baitu.
- Hain zuzen, bizi gaituen heriotzak oihu egiten digulako.
- Baina paradoxa izugarria da: Ez al da Jainkoaren haizea bera belarra ihartu eta lorea zimeltzen duena? Kreatzaile, beraz, eta suntsitzaile. Galdera honek, orbandu gabeko zauri baten itxura hartzen du Iratzederren poesian. Eta poetak ez gaitu galdera bakar batetik ere libratzen; berez, ez digu erantzun bakar bat ere ematen. Haatik, **horizonte berri baterako bidean** jartzen gaitu, inor ez baitago guztiz pozik landako lore, iratze sollik izatearekin.
- Orduan, existentziara, argira eta edertasunera eramango gaituen **begirada** behar dugu, horrela **izan** galtezen.
- Etxea behar dugu, sua, berotasuna, aterbea, jaio eta hazteko ama baten sabela, dinamikoaren eta estetikoaren arteko harmonian bizitzea ahaleginduko diguna.

- Baina ez dago Ezereza beteko duen ezer. Esperientzia mingarri hau gizadiaren ondarea da eta ez dago guztiz ezereza deza-keen erlijiorik, ez mistikarik.
- Hor jartzen du Iratzederrek hurrengo urratserako oinarria. Orduan, **norbaiten** bila dihardugu, gure bakardade infinitua eta gure aberri Irritsa jasoko dituen. Bere poesian hilezkortasunaren esperientzia da, oso-osorik izan nahiarena, Jainkoaren hazia arimaren barruan.
- Iratzederrek, san Joan Donibanekoak bezala, **Jesukristo** izenarekin batalatzen du **norbait** hori, beste izenik ere izan dezakeen arren jainkotasun hazi horrek.
- Beraz, poesia tentsio baten adierazle bihurtzen da: alde batetik, gure erromes egoera dago, mugatua; gure aintzazko destinorako bokazioa, bestetik.
- Poesia **misteriorako bidea** denez, behin-behinekkoa da, gure errealtaterik sakonenaren isla: inor ezin daitekeela izan inorentzako etxe absolutua, baldin eta ez badu egiten bere azken urratsa, san Pauloren "*Jainkoa guztietan guztia izango denean...*" hitzekin adierazten dena. Iratzederren ia poetika guztia horren zerbitzura jarrita dago.
- Eta errealtate horretaz jabetu ondoren, berriz ere bizitzaren bideari, topaketari egin beharko diogunez, Iratzederrengan poesia **etika**, konpromiso etikoa ere bada. Donibandarraren poesian, gure ustez, bigarren urratsik nagusia egin behar izango bagenu, arlo honi dagokiola esan beharko genuke, dudarik gabe. Horrek bere **herriarekiko** ardurakizuna ekarriko baitigu gogora, **SINBOLOGIA HISTORIKO** boteretsu baten bitartez adierazten diguna.

Hau guztia aztertzeko bere honako obra hauek hartu ditut oinarriztat:

- .- Pindar eta Laino
- .- Zeru-Menditik
- .- Argiz Argi
- .- Uhaineri Nagusi
- .- Jaunaren Hegala

Hona hemen beste zenbait liburu gure lanaren ildotzat jo dugun gaiarekin zerikusirik dutenak.

Lain Entralgo, Pedro, *Esperanza en tiempos de crisis*, Círculo, Barcelona, 1935

Aranguren, José Luis, *Estudios Literarios*, Gredos, Madrid, 1976

West, Thomas, *Ted Hughes*, Methuen, London and New York, 1985

Valente, José Angel, *Fulgor*, Círculo, Barcelona, 2000

Cavafis, C.P., *Poemas*, Círculo, Barcelona, 1999